

Pavle
Zidar

Angel varuh

Spomini so majhna ogledala, v teh pa je naša podoba z nešteto drugimi ostala čudežno neokrnjena. V nekaterih teh ogledal utripajo zgolj neumljive vijuge, v drugih pa se oglašajo besede kakor iz kletke ptiči – kot enolično počivkovanje. Spomini so nekaj norega, če ne naša norost vobče. In samo k tej naši bedi romamo vsak dan. Po kaj? Tam so vse naše amputirane ljubezni, obrazi, ki so razpadli kot lunine mé-

ne, tam so matere, naše neusmiljene spravljevalke na svet, in žalostni očetje, ki so se kot čebele dali ujeti na brazdo življenja, zdaj pa odigravajo samo še svoje odvečne vloge iz sivobelega stiropora kot pekoči sni opominjalci.

Evelino je bilo še čutiti na enem teh mojih spečih ogledal. Žal pa...

Bolj ko sem se pogrezal v krajevnost Istre in v opojni glas jezika *móro*, v slani okus vetra okoli sebe ter v sence čopičev iz rdeče zemlje, ciprese, bolj je prava Evelinina podoba v spominu ogledalsko presihala, postajala zgolj sij slepote. Prezanimivo pa je to: čim manj je bilo njenega telesa vidnega, tem večji je bil v zlate črke zakovan podnapis, kdo v tem spominu biva.

Bivala pa je *Evelina Tomc – Hočevlar*.

Bili so dnevi, ko sem jo hotel videti in jo privabiti iz slepih globin – se je spomniti, kje sem jo doživel in kako, pa mi ni šlo na roko.

Postal sem bil del Istre, to je sveta, ki je polifono odslikaval grenčino po okusu in vonj po vdihu in počutju oziroma amalgam obojega. Dobe-sedno asimiliran od polifonikov te vrste in še druge, ki jih predstavljajo v nože razlitzane žive skale – školji. Samo te skale pojejo prastare pesmi iz časov rojstva reke Tare, to je izpred sto štirideset milijonov let.

Že to slednje te čisto preosebi, tako da ti za spominska ogledala sploh ni mar, kjer tlé vijuge in občutki iz otroštva. Ko pa nastopi še Istra z vonji in svetlobo, z okusi, je vsega praktično konec. Vse troje je vzrok in posledica drug drugega. Vendar se prav tu nekega dne začne... Ko počasi zgineš do mase in moči enega samega atoma in ko tega predramiš z besom in še z erosom dvojne narave: s spolnostjo in ljubeznijo za nič – planeš, se dvigneš in obdihani, zastrti spomin ogledal začne dajati od sebe likovno

zaznavo, jasnost, podnapis pa zbledi, ker ni več potreben za prepoznavo naše norosti.

Od nepovsem asimiliranega življenja ostane atom. Sreča.

Evelina Tomc – Hočevar je bila nekoč moja sosedka na Borovljah. Le nekaj mesecev mlajša od mene. Zdela se mi je zelo grda punca. Prekljasta. In imela je še glas nečesa krakajočega, kavke ali vrane. Begala je kot mesečnica po zadimljeni Beli. Morda je iskala duha, da jo napolni?

Punce so od vraga. Kadar te pripravijo do tega, da sežeš po njih, se neredko pripeti, da te udarijo po roki. In to boli... Tega ne pozabiš... In tako nisem jaz Eveline.

Kakor se mi je zdela ves čas grda in čudna, ko je tavalala tam po Beli, iskaje duha, prava dolga preklína, okoli katere bi se lahko ovijal fižol, pa se je ta vtis začel od nekega dne popravljati. Zdela se mi je, da Evelina ni več to, kar je bila – ampak da je drugačna. Da je postala širša in da je iz grdobe prikukal beli nagelj. Tako bele in čiste ženske še nisem bil videl. Še maloprej je bila kot jaz, umazana in pretepaška, o ja, tudi stepla se je z nami in marsikoga tako prebutala, da si jo je zapomnil. Doma si seveda zvečer utajil, odkod modrice ali črnice po nogah in licih, ker bi se ti vsi smejali, če bi zajokal in povedal, da ti jih je naložila Evelina. *Punca.*

Zdaj pa nenadoma ta veličastna sprememba.

Evelina se nič več ne potepa, iskaje po Beli duha, da bi jo napihnil, skriva se doma v senci svoje rumene matere, ki jo odslej za vsako figo pokrije s svojo senco ali pa jo potisne v somrak prostora, da je ni kdo videl in si jo pozelel.

Kakšna preobrazba! Dobesedno: jajčece, gosenica, buba, metulj.

Evelina se mi je začela prikazovati v sanjah. Začela me je vabiti na izlete, podobne šolskim, tam k Završniškemu jezeru. Sama sva tavalala po modrilu noči in se spuščala v nejasne, nepredstavljive krvne dogodke. Ali je imela v rokah moj lulček ali ne, tega se ne spominjam več, in tudi tega ne, ali sem brskal po njeni vulvi in gledal tja noter, v temo, kjer nastaja nekakšen rižev sluz. Dogodki te vrste so se vsekakor v sanjah vrstili... Prepričan sem, da je bila pri vsem tem navzoča Evelina kot sanja, in sicer kot tista sanja, ki mi je naposled izvabila tisto sladko erekcijo, od katere sem bil mahoma ves odišavljen ter moker. Utrujen pa sem bil na smrt in srečen, saj me je pri priči posesala trobenta sna.

Čudo vseh čud pa se je pripetilo naslednjega dne, ko me Evelina ob srečanju ni hotela niti videti. Dala mi je čutiti, da sem nagnusen. Srečala pa sva se v bližnji slaščičarni, kamor je prišla s svojim bratcem na sladoled.

Kako neki je vedela, da sva v sanjah občevala? Je masturbirala tudi ona v mislih name?

Bogvedi. A to se, žal, dogaja. Noči so najboljši prevodniki idej ter pobliskov čutnosti. Kako začuden si, ko ponavadi prav naslednjega dne naletiš na svojega partnerja, ki je ponoči brez vsakega sramu sodeloval s teboj pri vseh perverznostih, polnih sladkega naboja.

Prestrašen se sprašuješ, kako je kaj takega sploh mogoče.

Pa je.

Dosti kasneje – čez desetletja – sem se spomnil, da je v tiste završniške sanje vstopilo še nekaj... Ko sem stal sredi Čikaga v Moderni galeriji pred Chagallovim Rojstvom iz leta 1912., sliko izjemne lepote, sem v nji prepoznal, da je tisto noč sodelovala v mojih spolnih porodnih sanjah. Kako je moglo to preprosto kmetiško rusko rojevanje priti k meni – k nama v tista završniška dogajanja? Sredi izbe stoji postelja, kjer leži utrujena porodnica, iz nje pa teče porodna voda in kri v banjo... Medtem ko mož te porodnice in oče tega rojenega, nagega bitja nese komu pokazat svoj plod ali pa se ga zgolj tako veseli... Na sliki je mnogo ljudi in hkrati mnogo dogodkov, da ne veš, kaj se bo v naslednjem trenutku začelo. Vse na sliki je od groze kakor okamenelo in vendarle živo..., živo... Še nekaj se pričakuje. Kaj? Strop je modrikasto preseven. Z njega se spušča ptiču podoben moški proti mizi, kjer jejo na čast tega otroka... Vse to je bilo navzoče v tisti erekcijski noči, ko se mi je prikazala Evelina, toda po ta del sanj sem moral iti daleč... V Ameriko. V Čikago, v muzej moderne umetnosti... In medtem sva imela odnose. Zakaj se je Chagall vmešaval s svojimi barvami in kompozicijskimi dogodki ruske ruralnosti v to najino sladko grozo? To je nenavaden stik, ki je po simbolu v bistvu jasen: *ohromelost časa*.

Priznam, Eveline sem si močno pozelel, ko se je potapljala v materini senci. Ali pa je bilo ravno narobe, da je pozelela ona mene in me vzdramila, me preprosto preskusila, če sem ploden – in ko je videla, da sem, da sodelujem v *življenju*, je v trenutku prekinila vsak stik z mano.

V slaščičarni se ji je roka tresla in svetila od potu. Nič več me ni hotela videti. Zanj sem bil nič in je tudi odšla skozme, ko je zapuščala slaščičarno, kakor se gre skozi nič.

To si ženska sme dovoliti.

Zbegan sem strmel za njo in se čutil krivega, da sem jo v tisti sanji tako mrcvaril in jo pripravil do grdih trenutkov s sabo. Krivda pa mi je počasi splahnela. Z razdaljo njene oddaljenosti od mene je je bilo vse manj, dokler nisem dojel, da je to le navadna njena finta. Samo s svetohlinstvom radiraš zgodovino. Šele poslej sem bil siguren, da je bila ona pri meni in ne jaz pri nji in da je le njena silna sla aranžirala vse: Završnico, jezero, noč, spolno nabreklost in potem tisti zrel razsip... Preprosto: vzela me je.

Včasih sem potem še hotel navezati z njo nevsiljiv stik, vsaj s pogledom, v katerem je bila tista noč, a je vedno začela klicati mamo, da je prišla na okno, gledat kaj vem kaj, senco drevesa, ki je padala ali se plazila okoli debla. In tako sem moral skriti tisti očitni pogled. Matere pa tako vidijo vse – saj so to videle prej kot jaz.

Zato ji nisem mogel reči drugega kot kurba.

Moral sem začeti nanjo pozabljati. Ostala pa je v ogledalu spomina. In kako ne bi, saj mi je vzela nedolžnost s samooskrunitvijo. Sem in tje sva še trčila skup, nenadoma, kot dva vagona, a je gledala v tla ali pa proč. In sploh je postala nekaj več od mene... Vladajoči *delavski razred* si jo je zaaral, postala je nenadoma *kader*... Njenega očeta so od nekod pripeljali

in ga slavnostno pokopali, pa še razglasili za narodnega junaka... Sredi Borovelj je dobil svoj spomenik. Ulica iz kopriv in regrata se je imenovala po njem... V vsem tem je Evelina našla svoj veliki življenjski smisel...

Ni me prezirala samo zato, ker si me je v sanjah vzela, ampak ji je bilo od partije naročeno, da ne sme imeti stikov z določenimi tipi, ki jim je *delavski razred* določil črne dni do konca njihovega življenja. In med te sem nenadoma, ne da bi bil sploh slutil, spadal tudi jaz.

Komunistični apartheid je najbolj popoln, kajti čeprav ga čutiš na vsakem koraku, ga uradno *ni*. Ne moreš pa dokazati, da je. In vendarle je. Celo za navaden kos kruha obstaja.

Moja sreča je v tem, da sem bil zanj slep skoraj do smrti. Upal sem, da ga ni. In prav v pótu upanja preživiš strahotne reči.

Evelina je medtem odšla iz kraja. Pojma nisem imel, kje sta z mamo in bratcem.

Minila so desetletja.

Kakor sem rekel, ogledalce spomina je postalo slepota, pod njo pa so se razblestele črke – *Evelina Tomc-Hočevar*. Včasih se je vrnila tista modrikasta završniška noč, dogodki iz krvi ter ljudi, erekcija in sesalo spanja v obliki trobentastega oblaka – tornada.

Da se je ogledalo spomina spet prižgalo in da je iz slepote stopila spet Evelina, ima največ zaslug sošolec, Emil P., zobozdravnik. Nekega dne, ko mi je očistil rumeno kamenje, nevarne obloge, mi pravi nenadoma, kakor da ve za stvari med menoj in Evelino: *Ti, ona je tukaj*.

Bil sem osupel.

Emil je bil čudovit zobozdravnik, z roko, ki se je tihotapila po ustih kakor duh.

Zakaj mi je to povedal? Da je ona tu... Ali sta kdaj govorila o meni? Mu je ona dovolila, da mi to sporoči? Ali je to kar sam od sebe, spontano, storil?

Najbolj pa sem se čudil temu, da je Emil zašel v partijo. Zakaj se je vmešal v to, nisem imel pojma... Prav tedaj, ko mi je povedal to, da je Evelina tu blizu, so jih diferencirali, se pravi ožili so telo oblasti, ki se je bilo preveč nabreknilo in postalo neuporabno.

Partija potrebuje udarno mišico.

Emil pa je bil balast. Bil je sin zelo verne mame, to pa je pomenilo, da je v njem še dalje tlel kristjan in da ga ne more zavreči ali pozabiti. Bil je strpen, pameten človek. Verjel je, da je mogoče partijo spremeniti s transfuzijo drugače mislečih v dobro in učinkovito organizacijo. Ki ne bo več le klasično desetodstotna. A je bil naiven. Ni spregledal, da se ta mišica oži in širi, po potrebi pač. Ni spregledal, da ga nadzorujejo varnostniki tega organa – sploh vsako novo vključitev kadrov v oblast. Hitro so si bili na jasnem, zakaj vstopa in ga ob prvi priložnosti za banalno zadevo prijeli, sprovcirali – in vrgli ven.

In to se imenuje diferenciacija.

Evelina in to slednje, Emilova izključitev iz partije, sta padli name kot zamah usode.

Vse to mi je zaupal vpričo tehnika, ortodonta, kjer sva po končanem opraviilu pila kavo.

Slednji je bil namreč navzoč pri prepiru..., ko je Emil zapuščal partijo... Žal si partija nikoli ne dovoli, kot denimo Cerkev, da jo zapustiš, ampak te prehití in te česa obtoži prej, da ima lažje delo. Predvsem pa, da si ohrani ugled.

Ortodont je vlekel najin pogovor na uho in ob tem brezbrizno obdeloval na brusilniku protezo: bledordečo in z belimi družbenimi biseri. Kakor da jo je pravkar dobil od kakega mrtveca.

Bolj kot Emilov *sestop* z oblasti me je zadela pripomba, da je Evelina zdaj tu nekje.

Spomin se je kot ogledalo norosti nenadoma razsvetlil. Zagledal sem lepo, plodno Evelino, smukajočo se okoli mame v somraku stanovanja na Borovljah. Kakor da se še vedno boji, da bi se ji pripetilo kaj hudega. Čeprav se kasneje vsem puncam pripeti samo to in prav nič drugega.

Zakaj le se tišče teh puščobnih gumijastih mater? Ali je mar tako nevarno biti poln sle? Ali pa gre le za svetohlinstvo, da bi še dolgo, dolgo govorili, kakor se punca ni – in je – zlahkala, vse hkrati. Da ni nedolžna in da je nedolžna vse tje do sedemkrat.

Te materine sence mi, priznam, niso čisto jasne, ki spremljajo hčerke v nesrečo.

Précej, ko sva z Emilom popila ortodontovo brozgo, sva odšla na hodnik velike bolnišnice in se malo posprehodila po muzejsko zatohlem zraku. Na stropu je bilo polno sončnih begavk, ki so prihajale z bližnjih brez. Pod nama pa je bila ginekologija, kjer pregledujejo drugačna žrela, kot so usta, polna škrbin.

Mogoče mu je prav to sosedstvo, ko sem še sedel v ambulanti, s kakim samo njemu znanem kriku, dalo asociacijo na Evelino, na najino skupno znanko iz otroštva, ko naju je kot temna prekla pregnjala in po njeni potrebi tudi tepla.

Spregovoril je bolj nadrobno o nji, ko je videl, da me je stvar *zradostila*. Povedal mi je, da je zdaj tu nekje nekakšen prosvetno usmerjeni šef in da se vozi iz Ljubljane semkaj... Včasih ji stoji ob strani...

Začudil sem se.

Dà, dà, je odvrnil Emil, *ob strani*, saj tudi z njo počno isto kot z mano: diferencirajo jo, pa čeprav ji oče spi v skupni grobnici narodnih junakov, opasan z verzi. Veš, uprla se jim je. Sploh nisem slutil, da je lahko otroški vrtec učinkovit družbeni aparat. Prek te ustanovice so vohljali pri malčkih, kaj jim zvečer mamica, preden zaspé, pové, ali pravljico ali molitvico in na tej osnovi sestavljali sezname državljanov, ki se vedejo dvolično: z eno nogo so v partiji in na oblasti, z drugo pa v transcendentalni logiki molitve; to dvojce pa ne gre skup...

Ah, Emil, sem dejal, pa še kako gre. Oblast je vendar tudi transcendenca, tam blizu molitve. Čisti duhovni proizvod.

No, naj bo... Temu vohljanju pa se je Evelina nekega dne uprla. Zakaj nekega dne, zakaj ne prej, saj se je to godilo leta in leta, ne vem. Rekla jim je tam v kšeftu, da ima teh seznamov z državljani, ki so partijski kristjani, dovolj in da naj takoj nehajo zasliševati tako majhne otroke. To se pravi, da tudi velike zaslišujejo v šoli učiteljice? Hudiča, to pa le ni šala!

Molčal sem.

Veš, kaj so ji priredili? Stalinistični proces za dvanajst parov oči in petnajst ur časa. Tam so ji pa, tako mi je potožila, nadrobno razčlenili, kaj je oblast, in to vsaka. Bajè zelo komplicirana reč, ki brez kisika ali javnega mnenja ne more uspeti. Tudi socializem ne. Evelina jim je med dolgim posedanjem in očitanjem, da je reakcionarna, zabrusila, da se za tak drek ne splača umirati, posebno še, če navadna pravljica o angelu varuhu ogroža sistem. Za to da njen oče ni šel umret. In da če pri priči ne nehajo s temi pozvedovanji, da bo raje odšla v Lozice za učiteljico ali kamorkoli pač. Molitvica ne bo razdejala socializma, prej moralno okrepila, če je socializem res nova pravdnost v medsebojnih odnosih... Po petnajstih urah je bila strta, zato pa je v enem samem tednu dni zgubila vse svoje lepe, bele zobe...

K Emilu je prišla potem čisto shirana, zarumenela kot prežganje, ko mu je na stolu odprla usta. Ni mogel verjeti: bile so ena sama krvava njiva. Prst, oblita s krvjo.

Emil se je začel tresti, je dejal, tresti od tega, kar je videl v teh ustih, ona pa je zajokala kot v vetru topol – sklonila se je s stola do tal. Emil je bil prepričan, da jo je zbil avto. Da se je to golo čeljustje skotilo na avtomobilski havbi. Toda Evelina se je vzravнала, kot se vzravna vsak topol, ko neha pihati žalost, in mu izšvefljala, da je za kaj takega primerno sredstvo tudi sestanek, kjer te izdiferencirajo, kar je v bistvu samozatiralna gesta, in to sproži potem niz strahotnih posledic. Ali izgubiš zobe ali ti zavdajo telo v infarkt, rakom. Kajti diferenciacija je nič več in nič manj kot samopotlačitev najvitalnejših duhovnih procesov ali preprosto življenja sploh. Samokritika je približno ista surovost, spoved pa bolj rafinirana – tam vsaj lahko lažeš.

Potem ko mu je zaupala vse to, ne vem, kako bi jo človek imenoval, pizdarijo ali svinjarijo, se je Emil lotil zdravljenja. Bil je velik mojster v zobozdravstvu, saj je od zob, ki mu jih je šla domov iskat, v Ljubljano, našel še dva živa in ju je transplantiral nazaj v tiste razkope.

Uboga Evelina, sem dejal. Kaj takega...

Zaradi angela varuha! Ali si to lahko predstavljaš?

Hodila sva gor in dol ter molčala.

Spomnil sem se, da imam s sabo v aktovki koledarčke z zlato obrezo in v modro kozje usnje vezane. Dal sem enega Emilu in enega za Evelino. Naročil sem mu, naj jo lepo, lepo pozdravi... Nisem mu omenil svojih spolnih šal z njo kot adolescent v sanjah, ko mi je s samooskrunitvijo požela nedolžnost, ali bolj točno, pomagala s tem zaživeti polno, v mejah moje

vitalnosti. Navsezadnje je treba kdaj vzdramiti svoje bistvo, moško ali žensko, ki je zelo funkcionalno in s tem estetsko in etično, ne pa grešno – moj bog! Saj to dvoje drug brez drugega ne more obstajati.

Začutil sem, da nisem več alergičen nanjo. Noč pri završniškem jezeru je bila končno spoznana kot preboj iz jajca na svetlo. Kot okusiti slast življenja in ga imeti rad... Rad. Ne nerad. Ženske imajo do tega najbolj pravilno orientacijo: nič ideologije, kadar živiš ob golem, lepem, od mraza strasti našobljenem telesu, ki trepeče.

Čutil sem, da je isto z njo doživljal tudi Emil. Oba naju je spravila iz varovalnega materinega obroča. In če naju je res – in mene je – hvala ji.

Emil se je zagledal v srebrikajoči se obraz v vetru, držeč trdno v rokah oba koledarčka. Bil je podoben olivi, zeleni in polni olja.

Še zdaj ga slišim, ko je rekel zase: Njej so na sestanku izbili zobe, kaj bodo pa meni? Saj sem bil jaz tudi izdiferenciran, to je samozatajevan – zatiran.

Pogledal me je, ves onkrajjski.

Sestanki so mojstrovina terorja, veš? Vedno sem bil živčen, ko smo začeli s temi prekletimi kolegiji navsezgodaj in se je v strokovno začelo zarivati vedno več družbenega. Vedel sem, da je to začetek konca človeških odnosov, s frazami te samo sprejo. In potem sem, pomisli, še stopil v to... Po izključitvi sem bruhal. Samega sebe... sem metal iz trebuha.

In zdaj so se od nekod pojavile sestre, ves čas so hodile mimo in se me ogledovale, in Emilovi kolegi, ko da so nekaj zavohali ali da so dobili ukaz. Ni ga bilo, ki se me ne bi temeljito ogledal, ko da se me mora zapomniti za nekoga drugega in ta drugi spet za nekega drugega... In tako dalje v neskončnost.

To me je znerviralo, ker sem začutil, jasno, da Emila nadzorujejo. On pa za to ni vedel ali pa na to ni nič dal.

V resnici ni nič dal – vedel pa je.

Ob slovesu mi je zaupal, da misli na vsak način pred posledicami diferenciacije pobegniti kamorkoli. Upal je, ko je stopil v partijo, da bo res *nekoč boljše*, toda zgodovinsko dejstvo je, da je sam sebi postal tujec. Odtujen tudi kraju, domovini, rodu. To so posledice zavestne zgodovinske zmote naših prastaršev, ki so se odločili sebično za življenje brez alternative.

Zašepetal mi je, da smo obsojeni na smrt, počasno in polno neznank – toda zagotovo smo obsojeni. Ne na življenje, kot *moji Tržičani*, ampak na golo smrt kot kak Maksimilijan Kolbe. Si lahko predstavljam, kaj to je? Smrti je mnogo in on kot stomatolog jih vidi vsak dan v ustih pacientov. Smrt se začne v ustih in iz ust gre potem v globine telesa, v glas, krik... Glas in krik sta telo in hkrati duša. Zobje so duša in hkrati telo...

Stisnil je oba koledarčka v modrem usnju z zlato obrezo kot njega dni molitvenik *Pri Jezusu* v belški cerkvi.

Tako mil pobič je bil to. Izrezan iz samega življenjskega kvasa; skodran

mladiček debele mame z modrim klobukom v obliki sombrera in z belo mrežico pred očmi. Skoznjo je kukala kakor Herodiada in nas, mulce iz barake, v cerkvi klofutala, ker smo s šalami skrunili sveto daritev. Kako naj bi vedeli, da je vino najboljše, kar zemlja daje človeku, ali kruh. Kajpak jih je za vse to odnesel Emil. Vedel je, da plačuje za mamo in svojega očeta Egidija. Vseeno pa sem ga imel zelo rad, vendar se ni smel družiti z nami iz geta. S sodrgo. Žal.

Kasneje sem mu večkrat zavidal vzgojo, res preveč kruto in v krutosti dosledno, kot nacizem ali kaj takega, vendar je iz te stiske le pritekel čudovit človek in zdravnik.

Naglo sva se poslovila, ker je bilo nadzornikov vse več. Potem sem jo mahnil v mesto, kjer se je Prešeren kar dvakrat poskusil znebiti mesta. Prisluhnil sem besedam, da bi slišal besedo, ki bi imela v sebi dvojni pomen – še tistega višjega, metaforičnega, ampak tu so bili glasovi le enopomenski, kot telesa, ki so jih izgovarjala.

Odločil sem se pobegniti iz kraja Emilove diferenciacije ali samopotlačitve... Tu niso dali *na sonce* le Emila, ampak tudi mene. To je stara metoda barab, ki izvabijo majhne, zaupljive dečke na samo, jih slečejo do golega in se norčujejo iz tvojega spola, držeč te pribitega na tleh. Moja *sončna* izpostava v tem mestu je bila drugačne vrste: K. mi je leto dni očital deset mojih besed, spremenjenih v lirično pesem, in če bi zgubil potrpljenje in izbruhnil, bi me K. vrgel na cesto in bi nikoli ne videl dolenskih gričev, polnih artritičnih trt, v katerih se stopljena zemlja spreminja v sok življenja. Nikoli ne bi slišal plahutanja trtnih listov ali škrabljanja dežja in videl zvenevanja v zlató jeseni bukev. Tisoč bukev hkrati v luč... iz zlata.

Mučno je to, ko te zgrabijo in ti zasramujejo pimpka in potem govore, da so te dali *na sonce*.

Takrat začutiš, kaj vse je v pimpku. *Vse*. Tam se začne in neha telo. Pimppek je tvoj najgloblji jaz. In če so te dali *na sonce*, so ti jaz deformirali. Skoraj uničili. In od tega si ne opomoreš zlepa, če sploh kdaj. To je nekakšno prvo posilstvo.

Emil tega posilstva ni doživel nikoli. Mama ga je varovala pred barabami oskrunjevalci.

Ni ga pa mogla več pred diferenciacijo.

Gorenjska je zame dežela, ki bi jo rad prespal, ko grem skoznjo ali če sem v nji. Že kot spomin je to pekel.

Sredi Istre sem počasi pozabil na Emila in Evelino. Prišli so spet polifoni vonji...

Vsaka glasba je vonj.

Sem pa tje sem se pa včasih le zalotil, da iz spomina gleda *Evelina Tomc-Hočevar*. Ko sem jo gledal in se spominjal Završnice ter jezera in Chagallovega *Rojstva 1912*, sem se nehote spomnil tudi njenega očeta, ki so ga med vojsko zaprli, strahovito mučili in potem ustrelili. Razglasili za narodnega junaka in pokopali tam ob cesti – dobesedno simbolično: kakor

je bil ob cesti ustreljen, tako je ob cesti našel svoj zadnji mir, kakor da je žival.

Začel sem se vznemirjati, ker so Evelino tako zbili na tistem sestanku, ki jim pravijo diferenciacija. Mislim pa, da me je bolj vznemirilo to, ker sem sam učil moliti hčerkico... Jasno, to je kasneje otrok povedal, ne da bi vedel, da je izdala družino in bodo zaradi tega posledice. *In so bile.*

Vse je revica povedala, kdo jo uči in kaj jo uči.

Učil sem jo seveda jaz. Nikoli mamica.

Molitev v totalnem sistemu je antidejanje.

Angel varuh je socializmu in njegovim institucijam nevarnejši od kriminala. Ker angel varuh ti res prinese mir in gotovost, v totalnem sistemu pa je nevarno za sistem prav to, da si miren in gotov, ker si načrtno spreminjen v živino, ki se napreza, tudi kadar počiva.

Neverjetno veliko si je drznila Evelina, ko se je uprla praksi, da bi bili ljudje samo še konjska rjtna mišica.

V bistvu je šlo pri tistem vohljanju za angelom za to, da bi take otroke, ki z angelom žive, dotolkli, tako dolgo naj bi jih mrcvarili, da bi sami spoznali, da jih angel prav čisto nič ne varuje – nasprotno, da jih pogublja.

Bolj ko bi ga klicali, huje naj bi jim bilo. Vse dokler bi živeli v prijateljsstvu s to imaginarno močjo.

Priznam: *peklensko.*

In za to je dala Evelina zobe, kot hčerki narodnega junaka pa ji službe le niso vzeli... Dovolili so ji, škrbasti, voditi tisto bedasto službo prosvetnoznanstvene stroke, kjer vzgajajo malčke v pingvine.

Minilo je že pol leta, odkar sem bil pri Emilu, Evelina pa me ni hotela zapustiti – ne. Neko jutro me je poiskal poštar in mi izročil pismo, naslovljeno name brez hišne številke. Naslov je bil napisan z zelo osebno, skoraj nečitljivo pisavo. Nemirno sem ga natrgal in povlekel ven vsebino. Preletel sem jo in se predal občutju pisave, zelo nemirne. Evelina se mi je zahvaljevala za koledarček z nekaj bežnimi stavki o skupnem otroštvu, kraju, kjer sva se rodila, kraju, ki naju je travmatiziral, enega tako, drugega drugače – vendar ima ona ta kraj rada, obiskuje ga in nadrobno pripoveduje sinu in hčerki o njem, ker otroci morajo vedeti, *morajo*, je podčrtala, je prav posebej naglasila, kje so se nekoč začeli dogajati. Preden smo ljudje, se mi zdi, smo prej svetloba in tema neke preteklosti?

O tem je vse bolj prepričana.

Tudi k baraki ju je vodila in jima pokazala, v kakšnem brlogu so se rodili slovenski pisatelji. (A jaz se žal tam nisem.)

Na koncu tega česnanja pa je stalo povabilo za v Tacen, kjer že leta prebiva. Tega najbrž nisem vedel?

Ne.

Sprva nisem vedel, kaj bi; ji odgovoril ali ne, šel na pot, ki je bila morda samo vljudna fraza... Zavedal sem se, pa tudi ona se je, da je bila nekoč moj predramni proces v polno življenje. Odgovorno in z mukami posuto. Evelina navsezadnje le ni bila kaka frklja iz avtobusa, ki mi je pomižiknila. Bila je moje veličastno dramilo. Čeprav v sanjah in čeprav je

to kasneje odločno zanikala. Resnica vendarle ostane: v tisti završniški noči sva se slekla do golega in si drug drugemu izvabljala iz spolov vso draž, vso lepljivost semen ter bogastvo njihovega vonja.

Imelo me je, kdaj le ji je Emil dal tisti koledarček. Pa ja ne šele pred tednom dni? No, to mi je bilo jasno, da ni na vrat na nos tekel z njim k nji. Morda ga ji je izročil, ko je spet prišla k njemu v ambulanto.

Bogvedi, če se je res tako neznansko razveselila tega plavkastega peteršilja z zlato obrezo, da mi je morala napisati to o nastanku otrok ter baraki. Rahlo sem bil skeptičen. Stari Corleone, mafijec, ni zaman svaril, da so žene in otroci najbolj nepredvidljivi ljudje.

Malo sem še preiskoval njene pisemske misli, potem pa sem se le vdal in ji natipkal precej obširno pismo... V njem sem se sramoval kraja, iz katerega sva zlezla kot otroka – dve bubi. Saj je bil kraj kot idila razžrt, sem zapisal, nekoč pa je v sebi imel zasnovo. Zemlja tam je zastrupljena, krompir je črn sad, v njem so se udejanili dimi in smrad. Zraka tod ni več, ampak le meglice, v katerih zori rak za vse organe. Sicer pa tako ve, da je to, kar ona goji, le samoprevara in spomin na nekaj, česar več ni in nikoli več ne bo. Vseeno pa sem jo poprosil, naj mi kaj več napiše o mami, otrocih, sebi, bratu Božu, očetu.

In mi je res.

V pismih, ki so začela prihajati nekam sramežljivo in pritajeno, kakor zajčki na trato, mi je zaupala, da v *najinem* kraju išče samo še reči, ki se jih je dotikovala kot punca. (*Tista pretepaška, prekljasta, iščoča duha po Beli.*) Na stari hiši jo zanima samo še to, če so še iste kljuke. Na stopnišču, če je tretja stopnica še tako odškrbljena, kot je bila, ko je še živel oče, mama, ona tam. Potem, če je škarpa še natrebušena in če še iz nje raste mleček, s katerim smo se otroci tako radi tetovirali v rdeče Indijance... Omenja mi članek, za katerega ne morem ugotoviti, kje ga je prebrala, navdal pa jo je z grozo in občutkom čakanja v betonski mesnici. Ona pa je bila vedno eksplozivna, prava podoba očeta, ki je bil praški komunist in se je zalezal v te kraje, našel tu družino in tako naprej spet do razploda... Potem mi nadrobno opiše tisti proces zoper njo, na katerem so ji izbili v tednu dni vse zobe z diferenciacijsko metodo. Če vem, kaj to je? To je samopotlačitev. Huda reč. Ker moraš tudi k psihiatru, ne le k zobozdravniku, tako hudo je to. Njo je reševal drugače misleči, ker k isto mislečemu ni upala. Saj vem, zakaj. In ta, drugače misleči jo je rešil, sicer bi se ji gotovo zmešalo. Tako daleč je to šlo. Prvič je začutila, da imajo kristjani v svoji filozofiji res vrednote.

In vse to je doživela zaradi navadnega angela varuha. Si sploh lahko to mislim?

Lahko, sem si priznal na glas.

Sicer pa ima Sonjo in Vitomila, dve zlati zrni. Samo tadva jo še ohranjata pri življenju, se mi razpisuje v vse bolj bohotni pisavi, polni vej, gnezd in ptičkov, ki pojejo, pojejo.

Sonja je pravnik brez pravic, Vitomil pa lahko masira ude košarkarjem. Bratec Božo, ki ni več bratec, ampak pravi praški orjak, pa je pri

mejni policiji, stanuje pa na Dovjem. In ko je že pri njem, mi mora kot pisatelju povedati, kako sta na pomlad tam pri Düsseldorfu, v Haanu, kjer so bili izseljeni, leta 1944 nabirala regrat. Bil je tisti prvi, rdečkasti, pravi, poln železa in sladí. Izrezujeta ga iz zemljice na travniku, kjer to počno še drugi, ko se na obzorju nanagloma stemni in vse začne podrhtevati od brnenja, nebo in zemlja. Kmalu je jata letal vidna – tisoč jih je bilo, če ne še več. Lahki lovci, ki so jim pravili spitfajerji, pa so že sejali z mitraljezi smrt, kjer so jo mogli. Vse pod sabo so kosili. Kmete, kmetice, mačke, pse, krave. Z Božom vidita fosforne krogle, ki se zarivajo vse naokoli, kakor zvezdni utrinki sredi dneva. Poženetata se v beg. Slišita ženski glas, ki jima vpije – ne vpije, dere se –, naj se vendar pri priči uležeta na tla. Ona pa se ni hotela uleči in je vlekla za sabo Boža. Videla je, kako vse, ki so se ulegli, krogle preprosto pribijejo ob tla. Utekla sta v leseno poljsko stranišče, spovednico za delavce, da so brž opravili in šli delat. In v tem stranišču sta naredila nekaj nerazumljivega, vsaj nji je to še danes: že nabrani, prelepi, rahli regrat sta vrgla v luknjo, da bi dokazala Bogu ali pilotom na nebu, da nista kradla in da sta čista.

Čisto čista.

In spitfajerji so res odmitraljirali mimo spovednice. Tik ob stranišču pa so krogle vse razrile, da je fosfor smrdel in ju dušil, ko je gorel v tleh.

Ko sta stopila v nastalo tihoto, rahlo odeto v belo, je bila kmetica, ki je vpila na njiju, naj ležeta, preluknjana, in iz nje je klokotajoče tekla kri. Tako. Prej nekoč, prav ob tako hudem napadu na Köln in Neys, pa je njena mama želela, da bi skupaj umrli. Stisnila ju je k sebi in jima predlagala, da bi skupaj odšli k očku. Evelina pa se je uprla, rekoč, da noče še umreti, ker ni velika, ampak je otrok in mora živeti. Vsi otroci morajo živeti, starši pa pred njimi umreti.

Vsi trije so odšli potem v zaklonišče, ki je plesalo, preživeli so pa le... Zdaj je pa Božo tak lep policaj. Jedla bi ga. Straži mejo pri Ratečah pred sovražniki... In piše dalje: očeta pa si tako poznal. Bil je znan Boroveljčan. Komunist – verujoč in goreč. Ko je padla Praga, je jokal in si igral na harmonij Smetanovo – Vltavo v mesečini. Potem so ga lastni ljudje pustili gestapu za vabo, sami pa so jo pobrisali na Dolenjsko k *mehkejšemu* okupatorju. Tam so skupaj napijali k svobodi in zmagi. Vse drugo pa naj bi tako vedel. Prišli so ga iskat, mu populili z rok nohte, odrli kožo in ga ustrelili v Mostah. Tam v prahu je bil in njegova kri je mesila kruh.

Njenega očeta sem res dobro poznal. Bil je Čeh od nog do glave. Njegova slovenščina je bila tako mila kot njegova domovina. Rad je pel in igral na harmonij. Sicer je pa vodil jeseniško godbo, ki je pospremila delavce k vesoljnemu počitku.

Nikoli ne bom pozabil njegovega bobna, ko je začel tolči. Kakor da vodimo cesarico na šafot.

Njena mama pa je bila tam iz Zabreznice, bila je drobna črnolaska, vedno žalostna, pravo nasprotje svojega moža, ki je bil žareč in vedno zvočen, kakor da je sam *fliegerhorn* (rog). Kmalu je porumenela, iz izseljeni-

štva pa je prišla kot Tutankamon, čisto preparirana, odprta na stežaj, tako da jo je vsak lahko videl, kako težko živi.

Po tem pismu pa sem si le vzel čas in začel tehtati tole dopisovanje. Spomin je bil obnovljen do kraja. Telefoniral sem Emilu, da bi se posvetoval z njim, kako je kaj z njo živo, ne le to, v pismih, pa se je oglasil oster mladeniški glas, ki mi je trdo povedal *naročeno mu*, da atija ni več doma in da ga tudi v prihodnje – ne bo.

To me je spravilo v začudenje – najprej, potem pa sem od sporočila kot od udarca zanemel.

Emil je torej vse paciente, ki jih je imel po svoje rad in jim je odpiral stranska vrata, poslal *nekam*.

Zgubiti dobrega zdravnika je kruta stvar, posebno takega, kot je bil Emil. Nisem si mogel predstavljati, da ga ni več. Da je ušel diferenciaciji. In si nekje s sposobnostjo, morda v Nemčiji, Švici, opomogel od zadetka... To pa sem mu moral privoščiti, čeprav mi je glas povedal, da *atija* tudi v prihodnje *ne bo*. Prepričan sem bil, da zanj posledice diferenciacije ne delujejo, ker ga mati varuje.

Še enkrat sem mu privoščil, da mu je uspelo.

K sebi pa nisem mogel vseeno več dni. Emil mi je bil preveč drag. Ni bil samo stomatolog, bil je dosti več. Večkrat mi je povedal, da vidi v besedah človekovo telo, ki sega iz telesa. Kdor da se ukvarja z usti, to opazi. In da telo neprenehoma še nastaja, tako kakor besede.

Težko mi bo zamrl spomin nanj.

Zdaj mi je ostala samo Evelina s tega konca in njeno dolgo pismo s spitfajerji in tistim straniščem sredi hanskih travnikov.

Premišljal sem, kaj naj ji napišem. Prepričan sem bil, da se je ideologije po izgubi vseh zob vendarle otesla. V pismu sem ji predlagal, naj bi po vsem, kar jo je hudega doletelo, prebrala starozavezne Psalme, polne pesniškega izročila sveta, ki je bil dobro preživet in preskušen. V Psalmih se duša upre objektivni nesreči. To je preskušeni recept celih plejad narodov ter posameznikov, ko si z moledovanjem izprosijo izgubljeno ravnovesje med duhom in mesom, ki morata biti vedno eno, sicer nastopi zlo. V psalmistiki je skrita magična moč metafore – ki je Bog. V Psalmih je človeški glas ničkolikokrat ponovljen v svoji žalosti in obupu in tudi uslišanju ter veselju nad tem.

Naj poskusi, videla bo.

Iz teh besedil so se prikazali celo Shakespearovi soneti.

Nič, kar je napisanega, ni bilo prej živeto; in kar je bilo nekoč življenje in je sedaj njegova sled, ima v sebi moč smeri.

Psalmi to so – smer.

Poštnoobratno je odreagirala: dà, želela si je Psalmov, le ne onega drugega, *Nove zaveze*. Tistega pa ne, je prosila. Ali bi ji posodil to knjigo? Bi prišel v Tacen pod Šmarno goro? Po toliko letih bi me rada končno tudi videla, kakšen sem zares, ne le na slikah zavihkov knjig, kjer sem tako sladek. Ali se sam sladkam ali me fotografi: Zanimam jo živ, samo živ. *Nenadoma*. In nenadoma sem ji bil *dragi*, prej le *pozdravljeni*, *sosed iz*

Borovelj. V pripisu pa je začinila občutje s primero židovskega pregona: *Kakor Židje čakamo mirno svoje usode.*

Slednji patetični pripis pa me je, priznam, stresel. Primera z Židi je bila navsezadnje nevzdržna. Mi smo ja narod, položen v globoko narkozo – speči smo in nas res ne more prav nič vzdramiti, zlasti ne presenečenje, ki je vrgel v obstanek Žide. Žide je prav presenečenje naredilo spet narod. Oni so spali, spali sredi svojega globokega mišljenja, ko so prišli ponje in jih pomorili. Svet, ki so ga oni civilizirali, jim je zavdal. To je bilo res presenečenje v polno... Žide mi že vdrugo omenja kot pendat. Zdaj manjka še zapis o *duševni hrani*, po kateri rada sega prosvetnoznanstvena stroka... Vabilu so potem še kot *vabilo* sledile razglednice s Šmarno goro v ozadju, reko Savo, vasjo Tacen. Sava je bila najbrž obarvana v Zagrebu – dá, bila je! –, v laboratoriju *fotolik*. Bila je najina nekdanja reka, v kateri sva se kopala. V tistem času je bila pa res zelena, deroča in pojoča.

Vdal sem in se odločil za to pot iz več razlogov. Prvi je bil ta, da bi videl delovanje diferenciacije, ko je ta svoje že opravila (*izbila zobé*). Sumil sem, da ta stvar še deluje v človeku, kakor verujoče posmrtno življenje v kosteh v grobu. Drugi razlog je bil ta, da bi videl izbliza njo, ki mi je omogočila tisto sanjo, v kateri sem postal moški. Zanimalo me je, če bodo dogodki s Chagallove slike *Rojstvo* zagomazeli tudi zdaj in bom videl banjo, polno krvi, plavajočega moškega, dojenčka, modrikasti strop iz zimske noči in požrešne kmete... Pa tudi imelo me je, kje je Emil, če kaj ve, kje je. In kako bo v nadaljnjem z njim. Kajti diferenciacija ni šala. Ji bo ali ji ne bo ušel? Pot v Ljubljano pa izrabil še za ogled izvira reke Ljubljanice pod Racno goro. Na to me je tolikokrat opozoril J. U. – pesnik. Ne vem, zakaj.

In potem sem se nekega poznopomladnega jutra odpeljal. Najprej na Rakek in potem pod Racno goro iz temnega smrekovja. Tam sem se z razpredajočega balkončka zazrl v vodo, ki vidi. Oči so se rodile iz vodne kaplje, me je obiskalo spoznanje, vzgojile pa so jo, vodo, svetlobe in ji dale pomen oči.

Najrazličnejše svetlobe.

Pod mano se je odvijal zelen vodni film in na njem se je poznala vsaka najmanjša preobrazba neba. Ribe so migljale v tokovih izvira. Bilo je tako hipnotično gledati, se napolnjevati s šumom, smolnatimi vonji.

Racna gora je bila čisto črna od debel. Z njenih pobočij je velo kadilo. Čebele so pele. Bile so čelo, ki ga upravlja Mstislav Rostropovič.

Težko sem se ločil od tega miru in vonja. Predvsem pa od obilja vode. Ta je v kemiji tako preprosta formula – samo H_2O . Kemijska spojina. Pa vendarle je voda dosti več, kakor vemo znanstveno o nji. Voda je predvsem čisto življenje. Ko ležeš v njeno dobroto, mehkobo in prizanesljivost, ti je tako dobro – najboljše.

Celo v grob te nesejo umitega.

Zakaj?

V Tacen, ki je nekakšna zadnja slovenska trdnjava božjih namestnikov na zemlji, sem prišel, ko je bila *Evelina Tomc-Hočevar* ravnokar pri servira-

v napoto. Postaneš del njenega refleksa in ona tvojega, spremenita se v eno telo in to je gnusno – ne slabo.

Hotel je, je rekla zaspano in njeno oko je zagorelo spolno, da bi bila njegova last in posest, amen. Razumeš zdaj?

In kaj je v tem slabega, Evelina? Saj dobiš tudi ti njega. Vzdržnost ali post je neposredovanje drugega. Idealne erotike ni. Slednjo si izmišljajo fašisti. Erotika je res posedovanje in amen.

Ni mi odgovorila, le divje se je zastrmela vame.

Zatrete skušnjava je zatrete sebe, Evelina. Seksualno je nekaj najbolj vrednega, kar smo prejeli od življenja.

Nehaj, te lepo prosim!

Oprosti mi.

Oprosti ti... Veš kaj, rada bi šla na očetov grob. Šla bi z mojim avtom. Greš?

Njeno oglje v očeh je zamrlo.

Kako so sestanki uničili naše lepe ženske in temu mučenju smo rekli enakopravnost z moškimi, ko smo jim jemali otroke in ljubezen.

Seveda grem, sem se odločil.

Vstala je in se vzravnila, kakor da je že zelo stara. *V treh etapah.* Odšantala je vsa kriva in razbolena proti spalnici, jaz pa sem si medtem ogledoval cvetje. Od obilice grmovnic in cvetic sta mi bili znani le hortenzija in zelene snežne kepe.

Imela je mačko, ki je ležala v senci in poslušala muhe in čebele. Žival je zaznala moj pogled in se ulegla na trebuh ter se poigrala z njim nad sabo. Malo ga je oklofutala.

Evelina je potrebovala dolgo, da se je uredila. Iz spalnice je prišla s sončnimi očali in skrita kot Greta Garbo. Dehteča po vijolicah.

Grede h garaži mi je povedala, da je Emil v Avstriji. Uspelo mu je – hvala bogu. Ušel je diferenciaciji, in to je glavno. Mi ji nismo. Saj vidiš. Spremenil pa se je docela. Srečala ga je, a je ni hotel poznati.

Prav ima, sem rekel.

Mislim, da ne, je rekla Evelina, odklenila hladno garažo in si nataknila šoferske rokavice. Od avta je dehtel bencin. Potem je z nekaj vžigi le izbezala ven stoenko. Mačka je prišla čisto blizu in me podrgnila z repom, v katerem je poseben lastninski hormon. Zdaj sem bil njen. Njena svojina.

Evelina je zaklenila vrata garaže in stanovanja.

Mačka se je podrgnila tudi ob njo.

Oddrsela sva proti Savi, ki je bila motna. Kmalu sva bila na magistralki in drsela proti mestu. Toda nenadoma je postalo temno in zagledala sva bližajočo se nevihtno sceno: oblake, strele in grome. Stvar je bila tako nagla, da sva morala ustaviti.

Tresnilo je tik avta, blisk je šel kot raketa proti avtu – pokrižal sem se in rekel amen. Pa se je le gromovito izcurelo na naju. Vetrobran je bil kot okovan v led, imel je najmanj dioptrijo sto plus.

In kakor je naglo prišlo, tako je tudi odšlo: nebo se je raztrgalo na dvoje. Temnejši del je hitel proti Kamniku. Nad nama pa je bilo vse iz zlata

in mavrični lok iz štirih lepih barv: zelene, modre, zlate in rdeče. In to tik nad nama, kakor da raste iz najinih src.

Saj to je prava roža ljubezni, se je zasmejala Evelina. Pri teh letih!

Kakor iz zlate vate tkani oblak je hitel proti Notranjski. Iz njega je še lilo. Vso pot do tje. Morda je hitel do same Racne gore in jo opral, poživil.

Do mesta sva potrebovala nekaj minut in parkirala pred skupščino, na tistem platoju.

Prav nič se Evelini ni poznalo, da ima družbeno zobovje. Lepo je govorila. Emil ji je res mojstrsko vrnil odvzeto ji obličje človeka. Čeprav je bil ta človek surogat, je bil vendarle človek. Bil pa je, jasno, drug človek. In s tem so dosegli namen: spremeniti enega človeka, nevarnega in trmastega, v drugega, ki ne bo nevaren in bo ubogal.

Nisem je več upal nadlegovati z *daš ali ne?*

Bila je usmiljenja vredna maskara.

Sicer je pa moja šalo morala slišati, ker je njen pogled vsakič malo zasijal.

Glej no, sem si dejal: hotela je *dati*.

Morala je dosti prestat zaradi tega, ker je ponoči vsa panična budila moške, da so imeli z njo skrivne sanje.

No, potem sva se znašla tam . . .

Sarkofag, verzi, drevesa in tlak iz betonskih plošč, izza katerih je silila zelena trava – travica, prirezana, kakor brčice finančnega inšpektorja ali kakega napovedovalca vremena.

Tu . . . pa . . . spi naš . . . ata . . ., je rekla in pošmrkala . . . A veš . . . Oh, oni so jo stisnili na Dolenjsko, on je pa moral tako strašne smrti umreti. Neumen je bil, da je zanje molčal. Jaz ne bi nikoli. Vse bi povedala. Takoj. Kje je, kje se skriva, kaj je. Vse zveze bi izdala – takoj. Ali se jih še lahko izda komu?

Žal ne, sem rekel in se zarežal.

In tu ne smem, pomisli, ne prinašati rož ne svečk . . . Enkrat je nastal tak haló, da so me naložili na marico in me, pomisli, odpeljali na zaslišanje. Pa sem samo jokala tukaj. Takrat, ko sem zgubila vse zobe. Rekla sem atu, škrbasta sem, ati, on pa nazaj, saj sem jaz tudi. Slišala sem ga, ko je to rekel. Veš, da sem še bolj jokala. To se pravi, da so mu izbili vse zobe, preden so ga . . . Oba sva brez zob. Ali ni to usoda. Je, kajne, da je?

Je.

Saj ti je to, me je pogledala s strani, povedal Emil, da sem brez . . .

Pokimal sem, da mi je.

No, povej mi, kaj in koga sploh lahko ogrozi *sveti angel, varuh moj*. Ti si pisatelj, veliko si prebral, skušil . . . Saj sem ti napisala, da sva z Božom v tistem poljskem stranišču molila k angelu varuhu, ko so spitfajerji mitraljirali travnike in pobijali pse, mačke, kmete, otroke . . . Še danes sem prepričana, da naju je svet angel obvaroval fosfornih zadetkov. Pa ne tisti pravi, ki frca, ampak sveto besedilo molitvice . . . Veš, da bi bili preluknjali tisti sekret, že zaradi tarče . . . Če so pa pobijali kmetice z grabljami! No, zakaj

ne bi tistega lesenega zaboja? Vidiš, in tako sem angelu varuhu potem vrnila... Drago je to, veš. Ampak v življenju se vse vrne, kar si sposodiš, bodisi od partije bodisi od Boga, angela varuha ali od soseda... Ko sem se zavzela za molitvico, so mi priredili hudiča in pol in v petnajstih urah, nisem mogla verjeti, izbili zobe; ti ne veš, kaj je to diferenciacija. To je zastrupitev človeka. Potem so mi pa padali zobje teden dni iz ust, zdravi kot češnjevi cvetni listi. Rekli so mi tudi, da sem duševno zmedena in na... glej, že gre ta plavi... Bodi miren!

Približeval se nama je vitek, iztelovaden, v silni kondiciji podkrepljen, mlad revolveraš v lični uniformi.

Kaj stojite tu, tovarišica? je začel dialog.

Tako, heroji so tu, a ne, je začela Evelina.

No – in?

Ali se jih sme počastiti brez odvoza z marico na zaslišanje?

Kdo pa ste vi? je ostrmel mladi revolveraš.

Tukaj spodaj je moj oče, če dovolite, seveda, da je. Če pa ne, ga pa ni, je rekla Evelina in namakala v glas proteze. Iz strahu.

Kako se pa piše, ta vaš oče?

Tomc.

Tomc... Tomič... Nič takih ni tu, je odvrnil. Le lepo pojdite proč, tovarišica. Tu ni dovoljeno postavljanje.

Vem, je zdihnila Evelina. Tudi jokati ni dovoljeno in ne prižiganje svečk ali prinašanje cvetja.

Ne, ni dovoljeno.

Odšla sva, tiholazniško, v sramu, ki naju je razsvetljeval kot zarja nebeška.

Si videl, je rekla, ko sva stala pred Opero, tako je to.

Varuj v angele, ki frcajo, sem rekel.

O ne, v nobene več, niti v molitvene ne. Nekoč so mi jo fino zagodli. Kakšno bi mi šele frcajoči! Angeli ne dajo nič zastonj. Ko ti dajejo, ti hkrati tudi že jemljejo.

Nisem mislil tako, hotel sem reči: zahvali se jim. Po svoje.

Poslušaj... In se je ustavila pred *bazenom* samih rdečih tulp. Bili so krvavi kot pelikani, ki si odpirajo grud.

Moj ata je pretil za to kri, razumeš.

Za kaj?

Za prepričanje, da ni sile, ki je zunaj sveta in da je milostna. Če bi Bog res bil, potem mojega ata ne bi bil izpustil takim strahotam. Ta socializem, za katerega je on umrl, je res lahko tak, kot je, slab in oduren. In res se boji svetih besedil, to se pravi, da je lažno dejanje v zgodovini človeštva. Žal pa zanj ni tekla voda, ampak kri. Tega ne smeš pozabiti. *Krvi!* Kako gre že tista viža: *nobena kaplja krvi... noben las, nobena kaplja znoja, nobeno trpljenje ni padlo na neplodna tla.*

Bila je zelo razburjena.

Dodal sem mehko, prijazno: Preberi še *ново zavezo*.

Zaklela sem se, da bom, če bom, samo Psalme.

Jezus . . . , sem hotel izpeljati misel, da je bil to mož, ki je res poznal zakone svetlobe in zvoka in jim ukazoval-dirigiral, da so peli v človekovem telesu kot v apsidni kapeli, vendar me je Evelina kruto zavrnila, rekoč: Ja, ravno ta mi je še manjkal . . . Ta in pa pridige v belški cerkvi, ko so mojega ata, kapelnika godbe, opsovale kot barabskega pritepenca – ne! Jezus nima pri meni vstopa, a razumeš. Preliti krvi moramo biti zvesti, ne šveflju.

Evelina! sem udaril mehko z glasom, kot da se predajam bolestni Chopinovi glasbi.

Molče sva se vrnila na plato k stoenki. Snela si je očala à la Greta Garbo, ker se je spet najgalo skup oblakovje, polno divje vode. Odpeljala sva se pod tem grozečim baldahinom proti Tacnu. Mesto se mi je zdelo kot Nilova delta, v kateri se plazijo kuščarice. Na istem mestu kot prej naju je zalilo. Strele so šivale in parale, vse obenem. Dež je bil spet tisti z dioptrijo. Iz avta se ni videlo meter daleč.

Nato se je spet razvedrilo, vendar počasneje. Mavrice ni bilo nobene.

Zadnji del poti sva molčala. Začutil sem, da želi biti sama s sabo v sebi in ne več z mano. Ob tem pripovedovanju se je na novo ranila in zobje bi ji bili spet izpadali, če bi bili pravi.

Bilo mi je očitno, da komaj čaka, da prideva, da vdahne mokre grmovnice in poboža mačka, ki se je bo dotaknil s svojo razpoznavno ljubeznijo. Živali niso pol tako sebične kot mi – ljudje. Dobre ljudi hočejo vedno imeti ob sebi.

Doma je vse viselo od mokre teže. Časni listi so bili kakor v talno preprogo spremenjeni, nad njimi pa so leteli metulji.

Čebel je bilo pol manj.

Evelina je bila znova prijazna, blaga; bil sem ji drag primerek, ne več primerek, ki ga je do nedavna prezirala iz družbene naravnosti. Šele po izgubi zob si je drznila to, da me je povabila v to tacensko gnezdo. Morda me je prezirala tudi zaradi nagnjenja, ki ga je v nji trajno zapustila mama. To je tista senca materina, ki vsako hčer onesreči. One morajo biti nesrečne, da so srečne. Čudna pogojenost. Najbrž pa je to usoda vsake lepote, ki ji je usojeno miniti.

Ko se je večer razžarel v zlatih metaforah, sem se poslovil. Sina in hčerke še ni bilo z godovanja. Grmovnice so bile polne steklenih jagod, v katerih so bile bleščave mavrice.

Ogledala sva se še enkrat drug drugega kakor pred večnim slovesom: da si še enkrat zapomniva vse značilnosti najinih življenj.

Nisem vedel, da se je že odločila, kaj bo naredila z mano. Ženska vedno preseneti, ali s prijetnostjo, ponajvečkrat pa z neprijetnostjo.

Zamišljeno sem se odpeljal pod zarjastimi metaforami proti morju. Zdaj pa so mavrice vstajale kot živopisane kače iz poleglih trav. Iz njihovih vrtncev.

Nenadoma pa sem začutil stisko okoli predela srca in udaril me je strah, če me ni morda Evelina spregledala, ko sem ji naslavljal tiste svoje dodatne ogovore, polne sle in spomina po najinem mladostnem bitju, ko

ne bi tistega lesenega zaboja? Vidiš, in tako sem angelu varuhu potem vrnila... Drago je to, veš. Ampak v življenju se vse vrne, kar si sposodiš, bodisi od partije bodisi od Boga, angela varuha ali od sosedu... Ko sem se zavzela za molitvico, so mi priredili hudiča in pol in v petnajstih urah, nisem mogla verjeti, izbili zobe; ti ne veš, kaj je to diferenciacija. To je zastrupitev človeka. Potem so mi pa padali zobje teden dni iz ust, zdravi kot češnjevi cvetni listi. Rekli so mi tudi, da sem duševno zmedena in na... glej, že gre ta plavi... Bodi miren!

Približeval se nama je vitek, iztelovaden, v silni kondiciji podkrepljen, mlad revolveraš v lični uniformi.

Kaj stojite tu, tovarišica? je začel dialog.

Tako, heroji so tu, a ne, je začela Evelina.

No – in?

Ali se jih sme počastiti brez odvoza z marico na zaslišanje?

Kdo pa ste vi? je ostrmel mladi revolveraš.

Tukaj spodaj je moj oče, če dovolite, seveda, da je. Če pa ne, ga pa ni, je rekla Evelina in namakala v glas proteze. Iz strahu.

Kako se pa piše, ta vaš oče?

Tomc.

Tomc... Tomič... Nič takih ni tu, je odvrnil. Le lepo pojdite proč, tovarišica. Tu ni dovoljeno postavljanje.

Vem, je zdihnula Evelina. Tudi jokati ni dovoljeno in ne prižiganje svečk ali prinašanje cvetja.

Ne, ni dovoljeno.

Odšla sva, tiholazniško, v sramu, ki naju je razsvetljeval kot zarja nebeška.

Si videl, je rekla, ko sva stala pred Opero, tako je to.

Varuj v angele, ki frcajo, sem rekel.

O ne, v nobene več, niti v molitvene ne. Nekoč so mi jo fino zagodli. Kakšno bi mi šele frcajoči! Angeli ne dajo nič zastonj. Ko ti dajejo, ti hkrati tudi že jemljejo.

Nisem mislil tako, hotel sem reči: zahvali se jim. Po svoje.

Poslušaj... In se je ustavila pred *bazenom* samih rdečih tulp. Bili so krvavi kot pelikani, ki si odpirajo grud.

Moj ata je pretil za to kri, razumeš.

Za kaj?

Za prepričanje, da ni sile, ki je zunaj sveta in da je milostna. Če bi Bog res bil, potem mojega ata ne bi bil izpustil takim strahotam. Ta socializem, za katerega je on umrl, je res lahko tak, kot je, slab in oduren. In res se boji svetih besedil, to se pravi, da je lažnivo dejanje v zgodovini človeštva. Žal pa zanj ni tekla voda, ampak kri. Tega ne smeš pozabiti. *Krvi!* Kako gre že tista viža: *nobena kaplja krvi... noben las, nobena kaplja znoj, nobeno trpljenje ni padlo na neplodna tla.*

Bila je zelo razburjena.

Dodal sem mehko, prijazno: Preberi še *ново zavezo*.

Zaklela sem se, da bom, če bom, samo Psalme.

Jezus . . . , sem hotel izpeljati misel, da je bil to mož, ki je res poznal zakone svetlobe in zvoka in jim ukazoval-dirigiral, da so peli v človekovem telesu kot v apsidni kapeli, vendar me je Evelina kruto zavrnila, rekoč: Ja, ravno ta mi je še manjkal . . . Ta in pa pridige v belški cerkvi, ko so mojega ata, kapelnika godbe, opsovale kot barabskega pritepenca – ne! Jezus nima pri meni vstopa, a razumeš. Preliti kŕvi moramo biti zvesti, ne šveflju.

Evelina! sem udaril mehko z glasom, kot da se predajam bolešni Chopinovi glasbi.

Molče sva se vrnila na plato k stoenki. Snela si je očala à la Greta Garbo, ker se je spet najagalo skup oblakovje, polno divje vode. Odpeljala sva se pod tem grozečim baldahinom proti Tacnu. Mesto se mi je zdelo kot Nilova delta, v kateri se plazijo kuščarice. Na istem mestu kot prej naju je zalilo. Strele so šivale in parale, vse obenem. Dež je bil spet tisti z dioptrijo. Iz avta se ni videlo meter daleč.

Nato se je spet razvedrilo, vendar počasneje. Mavrice ni bilo nobene.

Zadnji del poti sva molčala. Začutil sem, da želi biti sama s sabo v sebi in ne več z mano. Ob tem pripovedovanju se je na novo ranila in zobje bi ji bili spet izpadali, če bi bili pravi.

Bilo mi je očitno, da komaj čaka, da prideva, da vdahne mokre grmovnice in poboža mačka, ki se je bo dotaknil s svojo razpoznavno ljubeznijo. Živali niso pol tako sebične kot mi – ljudje. Dobre ljudi hočejo vedno imeti ob sebi.

Doma je vse viselo od mokre teže. Časni listi so bili kakor v talno preprogo spremenjeni, nad njimi pa so leteli metulji.

Čebel je bilo pol manj.

Evelina je bila znova prijazna, blaga; bil sem ji drag primerek, ne več primerek, ki ga je do nedavna prezirala iz družbene naravnosti. Šele po izgubi zob si je drznila to, da me je povabila v to tacensko gnezdo. Morda me je prezirala tudi zaradi nagnjenja, ki ga je v nji trajno zapustila mama. To je tista senca materina, ki vsako hčer onesreči. One morajo biti nesrečne, da so srečne. Čudna pogojenost. Najbrž pa je to usoda vsake lepote, ki ji je usojeno miniti.

Ko se je večer razžarel v zlatih metaforah, sem se poslovil. Sina in hčerke še ni bilo z godovanja. Grmovnice so bile polne steklenih jagod, v katerih so bile bleščave mavrice.

Ogledala sva se še enkrat drug drugega kakor pred večnim slovesom: da si še enkrat zapomniva vse značilnosti najinih življenj.

Nisem vedel, da se je že odločila, kaj bo naredila z mano. Ženska vedno preseneti, ali s prijetnostjo, ponajvečkrat pa z neprijetnostjo.

Zamišljeno sem se odpeljal pod zarjastimi metaforami proti morju. Zdaj pa so mavrice vstajale kot živopisane kače iz poleglih trav. Iz njihovih vrtincev.

Nenadoma pa sem začutil stisko okoli predela srca in udaril me je strah, če me ni morda Evelina spregledala, ko sem ji naslavljal tiste svoje dodatne ogovore, polne sle in spomina po najinem mladostnem bitju, ko

sva sredi noči odhajala na samo, k jezeru, izživet vse tisto, kar je nama bilo takrat še prepovedano.

Bogve, ali je slišala tiste odgovore?

Neki glas, ne moj, mi je šepnil, da jih je. Vse, da je slišala, in tudi čutila – kot *takrat*.

Upočasnili sem vožnjo skozi večer, ki je bil okisan z rdečo zarjo. Pomislil sem na silo, ki se nam prikazuje v zgodovini s svojimi močmi in ki presegajo človeške – skozi razdejanja, prek potresov, suše, velikih povodnji, nato pa spet skozi čudež odpustka in se to imenuje v končni posledici Bog. Koliko strahu in odpora zbuja vse to.

Že samo pri Evelini.

Vendar je to narava stvari. V tej naravi stvari je ob nesmislu tudi globok smisel, sicer Evelina ne bi začutila angela varuha niti kot besedila svetosti, ki je delujoče.

Pesem je ista delujoča stvar.

Angel varuh Tarkovskega pa je na neki način celo razviden kot sila zelo osebne stvari.

Kar nekaj dni sem potreboval, da sem se spet pomiril. Ne od Racne gore in izvira reke, pač pa od mesta, ki je zame mrzlo, koritasto, mokro in spolzko. Vselej, kadar zapustim to mesto, nastopi globoko olajšanje v organizmu in duhu, kakor po defekalizaciji.

Tudi človek je bilka, iz katere vre mavrica.

Odhajal sem dan za dnem v zaliv, ki so ga varovale straže brinja in bora in koder so počasi umrle soline, nekoč polne žetve, bele in grenke, prej kot slane. Zdaj je tam tak mir iz sive tihote. Nasipi pa so prepuščeni naključju, plimi in drugim silam. Po kavedinih brodijo tropi sardel in galebi jih spremljajo in vsake toliko čefnejo kot kamen iz višin ter predro tkanino gladine. Iz kljuna se jim posrebrika samo otepajoči se rep.

Kakšen mir. Mir, iz katerega hodijo solinarji, davno mrtvi že, s svojimi soprogami, otroki in se me sivi, mirni ogledujejo, ali jih nisem prišel kolektivizirat. Ko vidijo, da žalujem za njimi, da mi je njihovo belo delo drago, sedejo tudi oni na nasip in poslušajo.

Sem zaide redkokdo. Srne že, ki prihajajo pit iz vrelcev, ki udarijo iz bregov ob oseki. Iz nekakšnih zrel. Voda je sladka in čista. Ljudje pa sploh ne pridejo več na te obale. Soline so bile pregaraške. Tovarna, ki ne da v osmih urah proizvoda, ampak šele ob koncu poletja, delavnik pa traja od zgodnje pomladi do pozne jeseni – že v samo zimo, ni prava tovarna. Tovarna brez dima ni tovarna. Tovarna, ki jo ženejo sonce, veter, zvezde, vonji, dež, strele, grom – ne, to ni fabrika, tu morajo delovati pisarne, dopusti in urnik za izmene, če hočemo prosperiteto – napredek. Na svetu ni del, ki trajajo mesece in se vmes nasičuješ z drugačno vrsto počitka, kot je rekreacija v Pacugu.

Kakšno mišljenje je vse to pahnilo v *smrt*.

Sedim in poslušam in se umirjam.

Istra okoli mene je vsa, kar jo je, žlahten vonj svetlobe modrega, zelenega in rdečega pojma zemlje.

To je kartuzija narave same.

Minevali so tedni in meseci, ko od Eveline ni bilo ne duha ne sluha. Tudi Svetega pisma mi ni vrnila.

Poslal sem ji pozdrav iz Sredozemlja.

Zdaj je slišala.

Že čez štiri dni sem dobil po pošti omot, v katerem je bila biblija, čutiti je bilo, da se je je dotikovala kakor strupa. Knjiga ne molči.

Zraven je bilo priloženo dolgo pismo, polno presenetljivih besed.

Najprej ji nisem bil nič več *dragi*.

Nato je sledila prava čustvena neuravnovešenost.

Moj pogled je prvič videla od tako blizu in ni vzdržala. To sem bajè lahko sam opazil.

Nisem. Res ne.

Rada bi mi povedala nekaj o mami. Rekel sem ji, *rumena mama*. Nekaj podobnega sva res govorila o njej, zakaj je bila tako izhirana. Zdaj mi bo povedala nekaj, česar ni nikomer doslej. Bila je v Kumrovcu na šolanju, ko jo je dosegel bratov telegram, da je mamó kap, da pa še živi, umira... Evelina je vedela, da ne bo umrla, ampak bo počakala nanjo. Naročila si je taksi in se odpeljala v UKC. Tam je ležalo njeno telo v mreži tančic iz gaze, da je ne bi kake muhe jedle. Jokaje je vzela njeno roko v svojo in jo poljubila. V uho pa ji je zašepetala: *mama, tu sem, ob tebi*. In ko je to izrekla, je mamó napelo v lok, iz katerega se je izstrelila v večnost. Ali: ob teh besedah je umrla... Moja draga mama, ki mi je za moj dvanajsti rojstni dan sredi zbombardirane Nemčije prinesla gosji jajček. Kako in kje ga je dobila, je ostala skrivnost. Morda je dala zanj... (celo svoje telo). Evelina je še dodala, da hudobne ženske, ko umro, zasmrde, njena mama pa je dobila poseben sladek vonj. Lilij ali nekakšnih ran, ki po lilijah diše. Evelina je jokala. Odšla je ven, pred bolnico in se naslonila na platano. Govorila je deblu platane, da ji je mama umrla in drevo jo je razumelo. Vanj je dihala svojo boleost in od takrat gre večkrat na obisk k temu drevesu, in ne bom verjel: *drevo ve, ko pride, in zakaj je prišla*.

Na vsako obletnico gre k temu drevesu in ono je sedaj njena mama.

Ali se ji smejem?

Sploh ne.

Mami bi postavila faraonsko grobnico, če bi mogla. Najraje bi jo šla izkopat in zasadit v svoj grmovničast vrt... Ko so mamó hodili kropit, ne, ni je dala upepeliti, ker pepel je uničenje življenja, je kemična preobrazba v lug, v katerih so naše mame prale šitne cape; torej takrat so mamó hodili gledat tudi ob blizu, kakšna je. Hoteli so videti mrliča v smrti brez Boga. Ker mama ni verovala. Najraje bi vse tiste ljudi odgnala – sunila *nekam*. Zakaj mame niso prišli nikoli gledat v njenem rumenem obdobju, kakor si ti njeno življenje poimenoval? Zakaj?

Ljudje so mrhovinarji, natanko hočejo vedeti, kako in zakaj je kdo

umrl. Smrt je njihova hrana. Nikoli ne bo na svetu boljše. To pa zato, ker je smrt poglavitna hrana človeka.

Psalmi so veliko in sveto besedilo, verujem vanj. Vendar dodajam, da še niso bile izrečene vse besede, od katerih je možno živeti.

In potem je sledilo tisto najhujše: prosi me, da ji pustim njeno prepričanje, da je to, kar je brala, samo besedilo in nič več. Noben Bog ni to, ki govori nam, ali duh svetosti... Do smrti ima dovolj, kar je prebrala v tej knjigi, ki mi jo vrača. Njej eno branje zadostuje. Morda drugi nimajo spomina in morajo lekcije ponavljati. Ona jih ni nikoli – zmeraj je zaleglo prvo branje za celo življenje.

Njen dolg je naravn na določene reči, na življenje in tam misli poravnati še nekatere reči... Ker je v korespondiranju zazevalo in sem se verjetno spraševal, kaj je, naj vem, da dalj ko traja molk, bolje je. To pa pomeni, da se bo molk razpotegnil v čas. Razumem, kaj mi hoče povedati?

Podpis: *Evelina*.

Bil sem zadet, pa ne za dolgo. Ovedel sem se, da je naglavna stvar, ki naju razstavlja in poriva narazen, moje vedenje o tisti noči. Sanje so resnica druge oblike. A to na stvari nič ne spremeni, saj se v njih vse dogodi, od smrti do spolnosti. Poslanstvo ženske je vzdramiti moškost v delujočo, aktivno naravo.

Ona ne da nikomur več.

Dosti jih je predramila, sem slišal ali dočutil tisto neizrečeno, a ji ni bil nihče za to hvaležen. (*Verjamem.*) Slišal sem še, kot daljni odmev, da ona vitalnosti nikoli ni imela za kurbarijo. Tako – ali jo zdaj razumem?

Razumel sem jo.

Spoznal sem, da so ženske res nekaj, kar je umrljivo šele takrat, ko jih izgubimo. Takrat smo izgubili svoje življenje. Takrat se začnemo spominjati vseh svetlob na njihovih telesih v zahvalo in v slovo od tega sveta.

Sklonil sem se nad papir in ga poljubil, rekoč Evelini: *hvala ti za vse.*

Pismo sem zganil in ga priložil kot dragocen vonj bergamote v enega od Proustovih romanov, kjer je vsa pisateljova moč naravnana k izgubljenemu času in kjer postanejo stvari kot prispodoba največja možna resnica, kakršne v resnici sploh ni.

Nato sem se predal še zadnjemu od vsega, kar naju je z Evelino povežalo na življenje in smrt: na prizore iz *Rojstva* Marca Chagalla, ki so bili v tisti čudežni noči najinega mladega *zla* vseskozi navzoči. Zakaj so pobegnili od tako daleč – iz Amerike v Završnico, k nekim sanjskim dogajanjem dveh ubogih teles. Kdo je to hotel, Marc Chagall ali slika sama, ki živi neodvisno od slikarja svoje pravadahnjeno sporočilo?

Kdo?

Kdo?

In zakaj, zakaj?

In pozimi istega leta me je doletela še ena novica. Bila je črno okvirjena, v njej pa je ležal mrtev, *izdiferenciran* Emil. Tako naravno se je zgodilo vse. Verjetno je bil prepričan, da je dokončno za njim ta sociološki

in pogubni pojem, vendar ni bil. Ujel ga je na strmini in povedel v smrt. Skupaj s hčerko. Kot brez uma sem buljil v zadnje sporočilo, zadnji odsvit človeka, ki je Evelini posadil, tudi *izdiferencirani* zaradi angela varuha, dva živa zoba nazaj v razbite čeljusti. Verjetno ji tega ne bi bil smel narediti.

**Mrtvec
ne more priti
po ljubico**

Darko
Komac

I.

Omet med besedama
jaz in ti
brezmostje med bregovoma
jaz in ti
a vendar
v dolgi vrsti misli
v spominu
v čutenju
se kdaj zgodi
da sva skupaj
jaz in ti...